

TEKST ILLE GRÜN-OTS FOTOD KRISTJAN LEPP, RAIVO TASSO /MAALEHT, SCANPIX

Emata

kasvanud mehed

Kui isata kasvamise taga on sageli ema teadlik valik last üksi kasvatada, siis emata kasvamise põhjus on enamasti kurb: ema on surnud...

Juhtumeid, mil vanemate lahutuse korral väikesed lapsed isa juurde jäetakse, tuleb ette harva.

Sõja ajal ja küüditamiste aegu polnud emata lapsed mingi haruldus. Keskeas ja vanemad mehed võtavad emata kasvamist loomulikult ja on nõus oma elust rääkima. Nooremate meestega, kes on mingil põhjusel emata jäänud, on sel teemal aga pea võimatu jutule saada. Ka lastekodus kasvanud noormehed, kes praegu eluga ilusti hakkama saavad, ei taha sellest rääkida.

Tuntud rallisõitja ja Tallinna piiskopliku toomkoguduse juhatuse kauaaegse esimehe **Raido Rüütli** vanemad lapsed on kasvanud osa oma elust üksnes isaga – Raido abikaasa Mari suri, kui lapsed olid alles algklassijuntsud. Läks veel mitu aastat, enne kui Raido kohtas oma praegust abikaasat Kullat, kes on sealpeale olnud Raido lastele ema eest. Viis aastat tagasi said suured õed ja vend endale ka pisivenna Gustav Joosepi.

Ema Mari surmast on prae-

guseks möödas juba üle 13 aasta, kuid nüüdseks üle kahekümnene Georg ei ole ikka veel valmis oma tunnetest kõnelema. Isa Raido ütleb, et ega poiss pole tõenäoliselt paljutki, mida mõtleb, tallegi rääkinud. “Tüdurukutega saaks sel teemal ehk jutule,” arwab Raido ja tunnistab, et tütardega on läbisaamine usalduslikum.

ISAD JA TÛTRED, EMAD JA POJAD

Isade-tütarde ja emade-poegade eriline lähedus ei ole erandlik, kinnitab psühhoterapeut **Marju Jõulu**. “Omasoolise lapse puhul on meie samastumine suur. Me kipume oma täitumata unistusi nende peal realiseerima või siis vahel hoopis nendega konkureerima. Näiteks isa, kel omal ajal ei õnnestunud jõuda spordis tippu, võib nüüd oma poega piitsutada seda saavutama. Ema aga võib alateadlikult konkureerida teismelise tütrega välimuse pärast. Vastas-

soost lapsed pole meie enda soovolliga seotud ning siit võivad tuleneda lähedasemad suhted,” teab Jõulu.

Tõenäoliselt ei ole meie ühiskond vanemate ja laste suhete psühholoogiliste nüanssidega veel päris kursis. Miks muidu peetakse peret, kus lapsed kasvavad ainult emaga, normaalsemaks kui sellist, kus lapsi kasvatab üksnes isa. Kui lastel mingil põhjusel ema ei ole, hinnatakse olukord erakordselt õnnetuks ja kiputakse haletsema.

“Aegade jooksul on välja kujunenud, et enamasti on ema see, kes laste eest hoolitseb, isa teenib perele raha ja tutvustab lapsele maailma,” räägib Jõulu. “Mida noorem on laps, seda enam vajab ta hoolitsust. Emaga seostub hoidmine, emotsionaalsete vajaduste rahuldamine. Siiski võib ema puudumisel ka isa või keegi teine täiskasvanu suuta lapse eest ideaalselt hoolt kanda,” on psühhoterapeut veendunud.

Mati-Ülo ja Tiia oma
11aastaste kaksikute
Ülo ja Liisiga.

“Minu lastel on kolm vanaema!”

“Ma mäletan apelsinilõhna...” on loomaarsti haridusega **Mati-Ülo Pajutee** (56) üsna kindel, et just seda tundis ta kuueaastasena rongis, mis Siberist 1955. aasta talvel Eesti poole loksus. “Vist oli meie kupees üks ohvitser, kes apelsini sõi.”

Mati on sündinud Siberis. “Novosibirski oblasti Tšulõmi rajooni Dubrava külas,” on mehel sünnipaik täpselt peas. “Ema on seal korra käinud, kaheksakümnendatel.” Ema – aga milline? Sest Matil on emasid lausa kaks: pärisema

Luule ja ametlikes kirjades Virve (keda küll sugulaste-sõprade hulgas hoopis Egeks kutsutakse). Kolmas naine, kes on Matile aga

Kui lastel mingil põhjusel ema ei ole, kiputakse neid haletsema.

ehk just kõige rohkem ema tähendanud – memm ehk ametlikult vanaema Alma Leitalu –, läks mõni aasta tagasi, 89aastasena, puhkama.

Noarootsist pärit ühekandinoored ehk Mati ema Luule ja isa Ülo kohtusid Siberis, kuhu neljakümnendatel satuti teadagi kuidas. Mati sündis 1953. aastal veidi enne jõulu. Tema isa aga poja sündi ära oodata ei jõudnudki...

Elu Siberis oli tõesti karm, süüa vähe ja pisi-Matil tervis nigel. “Ema kirjutas isa õele Egele, et tulgu keegi ja viigu poisid ära Eestisse,” teab Mati. Ja imestab siiani, et tädil nii palju hakkamist oli, et asja kätte võttis ja ta Siberist ära tõi – sõit ise võttis mitu

nädalat aega, kogu söök tuli kaasa võtta. Aga kuidagi saadi reisiks raha kokku ja asjad jonksu, ka dokumendid, mis lapse äratoomiseks vajalikud olid.

Et ülikooli ja töö kõrval oleks Ege elu väikelapsega väga keeruliseks läinud, koliti Mati memme juurde. "Kui sain 11, kolisime koos memmega tädi Ege juurde. Ja et tal lapsi ei olnud, siis nad abikaasa Hansuga mu ka lapsendasid. Mu pärisema Luule oli selleks ajaks Siberist Eestisse tagasi tulnud, minu mäletamist mööda 1958. aastal, aga tal polnud ju endalgi midagi – kaks kätt ja see, mis seljas... Kuidagi sai ta Kohtla-Järvele mingi töö ja elamise. Kui lõpuks asjad laabuma hakkasid, olin vanemaga kokku kasvanud. Mitte et ema poleks mind enda juurde tagasi võtta tahtnud – aga ma ju ei mäletanudki teda õieti," kirjeldab Mati oma keerulist elu käiku.

Päris võõraks ema ei jäänud. "Kui ta uue pere lõi, hakkasin suviti nende juures käima. Hiljem sain endale kaks poolvenda. Aga see polnud see – minu ema oli memm," kinnitab Mati. "Kui kedagi, siis isa oleks vaja olnud," arvab mees tagantjärele. Isa ja üks vanaisa olid Siberi vangilaagris surnud, teine vanaisa pääses 1944. aastal Rootsi putku. "Hans püüdis mulle isa asendada, aga olin siis juba vanuses, et teadsin oma meelest kõike ise paremini," meenutab Mati.

Praegu käib kogu see suur pere omavahel läbi. Kõik on elus peale memme: ema Luule ja tema kolm õde oma suurte peredega, Ege, Hans. "Kõik on tore olnud! Ma ei tunne, et mul oleks seepärast midagi puudu olnud, et mu pärisema mind ei kasvatanud. Ongi vahva, et tegelikult on meie lastel lisaks kahele vanaisale kolm vanaema – minu abikaasa Tiia ema ja minu kaks ema!" naerab Mati oma 11aastastest kaksikutest Ülost ja Liisist rääkides.

Taaskohanemine emaga

Jõgevamaa hinge **Ants Paju** (65) lapsepõlvelugu on samuti seotud Siberiga. Ants pidi ilma emata elama kümme aastat. "Kindlasti kasvavad poistest mehed ka ilma emata," arvab Ants. Kasvavadki – ja ilmselt tänu noorpõlvekatsumustele tihti ka erakordselt tublid. Ants Paju ise on siin silmapaistev näide.

Ants viidi kodust ja emast kaugele nelja-aastasena. Tema isa, Kopli talu peremees, oli küüditatud juba 1945. aasta mais. Ants elas koos ema ja ema õega metsatalus. Kui järgmine võtmise tuli, 1949. aasta märtsis, oli Antsu ema loogika lihtne: tema läheb peitu, ega siis last võõra inimesega ära viida. "Ta palus end lubada teise tuppa ümber riituma ja kadus. Aga see oli pigem ora herilasepessa. Tädi hakkas vastu, aga sai kõvasti nuhelda. Tädiga meid ära viidigi.

Tädi oli mulle seal võõral maal imeiline tugi. Aga kui olid väga rasked ajad, siis tihti oli võõra lapse pepu see koht, kus närvid maha rahustati. Nüüd, isa ja vanaisana, olen aru saanud, et just ema kujundab, eriti poegades, selle emotsionaalse alge, tänu millele muutub meid ümbritsev rikkamaks. Isa kõrval poiss kasvab, ema annab sinna juurde nüansi, mille kaudu sa mõistad, aimad ja tõlgendad asju hoopis teistmoodi."

Antsule tuleb meelde mõni seik külmalt maalt. Leivapoe juurest oli koju pikk maa. Tädi teadis, et poisil on kõht tühi. Et poiss leiba nahka ei paneks, mõtles tädi välja legendi, mille kohaselt tuli leib mässida suurrätikusse ja kanda seda kätel enda ees hoides – nii ei tekkinud võimalust ja kiusatust leiba murda ja suhu panna. Ükskord sai aga nälg poisist võitu ("Midagi nii maitsvat pole ma kunagi saanud," öhkab Ants) ja

"Ma usun, et kui tädi asemel oleks ema olnud, poleks ta mind löönud."

Ants viidi kodust ja emast kaugele nelja-aastasena.

koju jõudes sai tädi kohe aru, et päts rätiku all on tublisti väiksemaks jäänud. Silmapilk keerati poiss, tagumik püsti, põlvele ja võeti rihm kätte. "Aga ma ei hakanud nutma. Löökide vahele ütlesin: "Tädi, miks sa peput peksad, peksa kõhtu, tema tahtis süüa." Mul on see nõksatus, mis tädi keha tookord läbis, siiani meeles. Sellega sai meil peksmise aeg läbi. Ma usun, et kui tädi asemel oleks ema olnud, poleks ta mind löönud," mõtiskleb Ants. Mees arvab, et praegusel masuajal saavad lihasedki lapsed vanemate muresid füüsiliselt enda peal tunda. See on tema meelest suurim viga, mida saab teha.

Ants pääses Siberist tagasi aastal 1955, tädi jäi sinna veel kuueks aastaks. Ära tõi poisi kasuisa. "Ma oskasin taga-

si tulles eesti keelt vaid mõne sõna," muigab mees. Ja muutub tõsiseks: "See oli novembris, esimene lumi oli juba langenud. Vanaisa küttis sauna ja hõikas mulle, et Ats, poiss, mine kutsu naised sauna. Ehk siis ema, vanaema ja isapoolne tädi. Ema tuli just laudast, ühes käes piima täis lüpsik ja teises mõõdukann. Siis ma esimest korda järsku hüüdsin: "Ema!" Ema jäi seisma, pillas pange maha, keeras ringi, tuli jooksupoisi juurde ja hakkas kallistama."

Emaga kohanemise pikk aeg on Antsul meeles. Ja kui mees hakkas naist võtma, koges ta enda ja ema suhetes sageli erilist seisu. Võib-olla oli oma osa sellelgi, et nad olid pidanud aastaid lahus olema ning ema ei raatsinud tükikestki pojast teisele loovutada.

Mälestus emast aitab

MARJU JÕULU, PSÜHHOTERAPEUT

Kas emata kasvamine jätab mehele sügavama jälje kui isata kasvamine?

Mitte ilmtõenäoline. Palju oleneb sellest, milline on poega kasvatava isa emotsionaalne kontakt lapsega ning tema suhtumine naistesse üldiselt. Lapsed võtavad mingi osa vanemate hoiakutest üle. Puuduva vanema soorollist saab laps aimu teiste tema elus oluliste vastassoost täiskasvanute kaudu.

Mis mõjub poisile halvemini – kas see, et ema on surnud, või see, et ta elab lapsest eraldi?

Ema või isa kaotus on igal juhul traumaahtiline, on siis tegu surma või lihtsalt lahkuminekuga. Kuid määrav pole mitte surm ega emast lahusolek, vaid see suhe, mis lapse ja ema vahel on olnud. Võib ju olla, et ema elab eraldi, aga suhe tema ja lapse vahel on lähedane ja hooliv. Ema surma korral võib sisemine pilt emast olla nii turvaline ja soe, et selle pinnalt suudab laps eluga edasi minna.

Kuidas poisid uue ema omaks võtavad?

Uue ema omaksvõtt oleneb eelkõige sellest, kuidas isa ja kasuema lastele kujunenud olukorda selgitavad. Samuti sellest, kuidas ema ja isa lahku läksid, kui vanade lastega on tegemist ning kui suur on olnud vahe ema lahkumise ja uue ema tuleku vahel. Kui lastel on olnud piisavalt võimalust ema äraolekuga kohaneda, kui vanemad on neile eelnevalt selgitanud lahkuminekut põhjusi ning

kui uue ema suhtumine laste pärisemasse on aktsepteeriv, siis on lastel kergem teda omaks võtta. Mida väiksemad lapsed, seda kiiremini ja kergemini nad tõenäoliselt uue emaga lepiavad. Teismeliste puhul on tore, kui saadakse lihtsalt headeks sõpradeks.

Tihti arvatakse, et emata kasvanud poistest saavad kergemini kurjategijad, ja püütakse seda ka vanglastatistikaga tõestada.

Arvamus, et ema või isa puudumine kalutab inimest kuritegelikkuse poole, on lihtsustatud. Siin mängivad rolli eri tegurite koosmõjud. Kui lapsel on mõne inimesega emotsionaalselt lähedased suhted, turvaline ja piire seadev kasvukeskkond, ühtekuuluvustunne eakaaslastega, siis tõenäoliselt suudab ta rahuldada oma vajadusi kooskõlas ühiskondlike normidega.

Kas emata kasvanud mehed otsivad hiljem alateadlikult elukaaslaseks emaga sarnanevat naist?

Partnerit otsides on meil enamasti selge ettekujutus, milline ta peaks olema või siis kindlasti olla ei tohiks. Kujundame oma ideaali, lähtudes endale olulistest vastassoost inimestest. Kui poisil ei ole ema, keda võtta aluseks ideaali kujundamisel, on tal ehk lähedane suhe mõne õpetaja, treeneri, vanaema, naabritädi või mõne muu naisterahvaga, kellest lähtuda oma ideaali loomisel. Ideaal ongi segu paljudest poisile olulistest naistest.

FOTO ERAKOGU